

Stefania
AUCI

IARNA LEILOR

Traducere din limba italiană și note de
EMANUEL BOTEZATU și IULIA DROMERESCHI

NEMIRA

„Eu am trăit destul:
Cărarea vieții se-ngustează, frunze
Îngălbenite o astupă, tot ce-aduce
Îmbătrânirea, precum cinste și iubire,
Oștiri de prieteni, ascultarea lor,
Nu mă aștept să am – în loc, primesc
Blesteme pe șoptite, din rărunchi,
Și laude numai din gură, lucruri
Pe care inima ar vrea să le alunge,
Dar nu are curaj.”

WILLIAM SHAKESPEARE, *Macbeth*¹

Aici, oriunde te-ntorci, cerul e mereu senin și clar,
rar mi-a fost dat să văd un cer așa de limpede. Hai,
deschide ochii, căpitane, și spune-o cu gura ta. Zi-i,
vezi măcar vreun singur nor la orizont, fie și unul
mic, mic de tot?

JOSEPH ROTH, *Die geschichte der 1002 nacht*
(„Povestea celei de-a o mie doua nopți“)

¹ William Shakespeare, *Macbeth*, trad. Horia Gârbea, în *Opere IX: Eduard al III-lea. Mult zgomot pentru nimic. Macbeth*, ediție coordonată și îngrijită de George Volceanov, Ed. Tracus Arte, 2014.

FAMILIA FLORIO

1799-1868

De loc din Bagnara Calabria, frații Paolo și Ignazio Florio debarcă la Palermo în anul 1799, hotărâți să facă avere. De felul lor sunt *aromatari*, negustori de mirodenii, însă în oraș concurența e nemiloasă; și totuși, în scurt timp, ascensiunea lor devine de neoprit, iar domeniile lor de activitate se diversifică: pun pe roate comerțul cu sulf, cumpără case și terenuri de la nobili palermitani scăpătați, înființează o companie de transport maritim... Iar acest impuls – alimentat de o hotărâre încrâncenată – nu se stinge nici măcar atunci când Vincenzo, fiul lui Paolo, preia destinele Casei Florio: în cramele familiei, un vin, altminteri „al omului sărac” – marsala –, se metamorfozează într-un adevărat nectar pentru mesele regale; la Favignana, o metodă revoluționară de conservare a tonului – în ulei și sigilat în cutie de tablă – relansează consumul. Martor al tuturor acestora, Palermo privește succesul familiei Florio cu un amestec de admirație, invidie și dispreț: ei rămân pe mai departe *stranieri*, venetici, *facchini*, „neam de slugă” cu sânge care *puzza di sudore*¹. Așa se face că tocmai dorința arzătoare de revanșă socială este cea care insuflă ambiția nemăsurată a familiei Florio, marcându-i în bine și în rău întreaga existență publică și privată. Căci bărbații din vița lor sunt personalități pline de forță, dar în

¹ Duhnește a sudoare – în lb. italiană, în original.

același timp fragile, care simt nevoia – chiar dacă niciunul dintre ei nu poate admite una ca asta – să aibă la dreapta lor femei pe măsură: cum e Giuseppina, soția lui Paolo, care sacrifică totul – până și iubirea – pentru stabilitatea familiei, sau Giulia, tânăra milaneză care intră ca o furtună în viața lui Vincenzo, devenind însă portul cu ape liniștite și sigure, stâncă fermă, inexpugnabilă. Vincenzo moare în anul 1868, la nici șaptezeci de ani, lăsând destinul Casei Florio în mâinile singurului său băiat, tânărul de treizeci de ani Ignazio, care, cu doi ani în urmă, a luat-o de soție pe baroneasa Giovanna d'Ondes Trigona, conectând în sfârșit familia la o sursă de „sânge nobil“. Ignazio a fost crescut înconjurat de un adevărat cult al muncii, încredințat de la o vârstă fragedă că menirea neamului Florio este să tindă departe, dincolo de orizont. Și e pe cale să scrie un nou capitol în istoria familiei...

Marea

septembrie 1868 – iunie 1874

Aceddu 'nta l'aggia 'un canta p'amuri, ma pi' raggia.

„Pasărea în colivie cântă nu de drag, ci de furie.“

(PROVERB SICILIAN)

Au trecut șapte ani de când – pe 17 martie 1861 – Parlamentul a proclamat nașterea Regatului Italiei, avându-l ca suveran pe Victor Emanuel al II-lea. Alegerile pentru primul parlament unitar au avut loc în ianuarie (din cele peste 22 de milioane de locuitori, doar ceva mai mult de 400 000 aveau drept de vot), consemnând triumful dreptei istorice, formată în principal din moșieri și din industriași și orientată către o politică fiscală apăsătoare, dar necesară – considerau aceștia – pentru stingerea datoriilor contractate de țară de-a lungul întregului proces de unificare. Resentimente puternice stârnește așa-numita „taxă de măcinat“ (1 ianuarie 1869), adică pe pâine și pe cereale, care afectează direct păturile sărace, declanșând proteste, unele chiar foarte violente. Deși unii politicieni o consideră „un bir demn de Evul Mediu, impozit ca pe vremea Bourbonilor și a feudalilor“, aceasta va rămâne în vigoare până în anul 1884. Apoi, hotărât să impună o „economie la sânge“, ministrul de finanțe Quintino Sella prezintă, în anul 1870, o nouă serie de măsuri aspre.

Sfârșitul celui de-Al Doilea Imperiu (1852-1870) și începutul celei de-A Treia Republici Franceze (1870-1940) au, de asemenea, consecințe importante pentru istoria Italiei: la 20 septembrie 1870, lipsit de sprijinul Franței, statul papal cade. După o canonadă nu foarte intensă, trupele italiene intră în Roma strigând „Savoia!“, străpungând o breșă în Porta Pia. La 3 februarie 1871, Roma devine în mod oficial capitala Italiei, după Torino (1861-1865) și Florența (1865-1871).

La 21 aprilie 1871, guvernul italian aprobă Legea garanțiilor, menită să asigure suveranitatea personală și libertatea papei de a-și îndeplini misiunea spirituală, însă Pius al IX-lea – care se consideră „prizonier al statului italian“ – o respinge prin enciclica Ubi Nos

(15 mai 1871). La 10 septembrie 1874, Sfântul Scaun decretează așa-numitul non expedit, prin care catolicilor li se interzice să participe la viața politică italiană – interdicție care va fi însă sistematic eludată, până la abolirea sa definitivă în 1919.

Reducerea treptată a deficitului, finalizarea unor ample lucrări de infrastructură în Italia (de la calea ferată Moncenisio, inaugurată la 15 iunie 1868, până la tunelul Fréjus, deschis la 17 septembrie 1871) și pe mapamond (Canalul Suez a fost inaugurat la 17 noiembrie 1869), precum și aflusul de capital străin aduc perioadei 1871-1873 renumele de „febrila trienală” – trei ani hotărâtori pentru faza incipientă a industriei italiene. Un elan care însă a fost curmat brusc în 1873 de criza financiară ce a lovit Europa și Statele Unite; Marea Criză Economică, cauzată de o serie de speculații și de investiții hazardate, va continua, cu suișuri și coborâșuri, până în 1896: o realitate care, cu siguranță, nu avea să contribuie la diminuarea adâncului decalaj deja existent între nordul și sudul Italiei; mai mult, acesta din urmă avea să sufere și mai serios ca rezultat al faptului că marile investiții realizate în rețeaua feroviară din Nord nu se reflectă și în Sud, acolo unde guvernul își concentrează eforturile în direcția dezvoltării transportului maritim.

U' mari um'avi né chiese né taverne – „pe mare n-ai nici biserici, nici crâșme” – spune o vorbă pescărească din bătrâni. Nu, pe mare nu ai încotro să fugi, să te pui la adăpost, căci, dintre toate elementele creației, marea este cea mai maiestuoasă și, în același timp, cea mai amăgitoare. Omul nu poate decât să se plece în fața voinței mării.

Sicilienii au înțeles de la bun început un lucru: dacă știi s-o respecti, marea te respectă și ea. Marea e generoasă: îi hrănește pe oameni cu pește și cu sare, le umflă pânzele corăbiilor cu suflarea vântului, le dăruiește coral pentru giuvaierile sfinților și ale regilor. Dar este, în același timp, și imprevizibilă și, în orice moment, își poate lua înapoi, într-un mod violent, toate aceste daruri. Iată motivul pentru care sicilienii îi poartă respect și pentru care, mai mult, îi îngăduie să le definească însăși existența – călindu-le caracterul, însemnându-le pielea, sprijinindu-i la greu, hrănindu-i, ocrotindu-i.

Marea e o zariște nesfârșită, în continuă vâltoare. E de înțeles, așadar, de ce omul hărăzit să-și trăiască zilele în Sicilia e străbătut de un veșnic freamăt de neliniște, tânjind mereu după pământul de dincolo de orizont și încercând să fugă, să caute altundeva ceea ce, de cele mai multe ori, la apusul vieții, descoperă că a avut de la bun început chiar sub ochii lui.

Sicilienilor, marea le este tată. Însă înțeleg acest lucru abia când sunt undeva departe, când nu mai pot adulmea acea mireasmă densă de alge și de sare care îi învăluia în zilele când vântul o purta pe aripile sale printre ulițele strâmte ale cetății.

Sicilienilor, marea le este mamă. Iubită și geloasă. Fără de care nu pot trăi. Uneori crudă.

Sicilienilor, marea le este forma și hotarul propriului suflet.
Lanț de osândă și de libertate.

Mai întâi, abia dacă se aude o șoaptă, un murmur slab adus de o pală de vânt. S-a zămislit acolo, în inima vilei Olivuzza, în cuibul tainic din spatele draperiilor trase, într-un iatac cufundat în semîntuneric. O boare de vânt prinde din zbor vocea stinsă, care crește apoi în intensitate, amestecându-se cu plânsul și suspinele femeii în vârstă care ține între palme o mână rece.

„Murìu...”, spune vocea tremurândă, incredulă. Cuvântul creează realitatea, pecetluiește faptul care tocmai s-a împlinit, declamă ireversibilul. Șoapta ajunge la urechile servitorilor, li se prelinge pe buze, scapă, se lasă din nou în voia vântului, care o poartă peste grădini, spre oraș. Se rostogolește apoi din gură în gură, înveșmântându-se rând pe rând cu exclamații de surprindere, cu plânsete, cu îngrijorare, cu spaimă, cu ură.

„Murìu!” îngână unul după altul palermitanii, îndreptându-și privirile în direcția vilei Olivuzza. Nu, nu pot crede că un așa bărbat precum Vincenzo Florio a murit. Într-adevăr, era bătrân, era suferind de mai multă vreme și-și încredințase afacerile comerciale fiului său, dar chiar și așa... Orașul îl percepea pe Vincenzo Florio ca pe un adevărat titan, un bărbat într-atât de puternic, încât nimeni și nimic nu era în măsură să-i stea în cale. Și totuși, iată că s-a dus, răpus de o criză de apoplexie.

Desigur, sunt și dintre aceia care se bucură. De ani și ani, în sufletul unora sălășluiau invidia, gelozia, setea de răzbunare față de acest om. Însă satisfacția lor e în van. Vincenzo Florio a murit în pace, în patul lui de acasă, consolată de iubirea soției și a copiilor. Și a murit bogat, înconjurat de tot ceea ce, prin proprie voință sau din noroc, a reușit să obțină. Mai mult decât atât, pare-se că moartea i-a rezervat lui Vincenzo acea bunăvoință pe care el, de cele mai multe ori, nu le-a arătat-o semenilor săi.

„Murìu!”

Apoi, vocea – încărcată de uimire, de durere, de furie – se insinuează drept în inima orașului Palermo, plutește peste portul Cala, după care se lasă în picaj chiar în vârtoarea ulițelor din mahala. Ajunge în Via dei Materassai purtată de un servitor cu respirația tăiată de alergătură. O cursă inutilă însă, pentru că strigătul, acel „Murìu!”, a trecut deja prin uși și ferestre, rostogolindu-se greoi pe plăcile de gresie ale pardoselii din dormitorul lui Ignazio, unde se află acum soția noului proprietar al Casei Florio.

La strigătele și hohotele de plâns de pe uliță, Giovanna d'Ondes Trigona își ridică brusc capul, scuturându-și coadă lungă și neagră ca pana corbului, se prinde de brațele fotoliului și întoarce o privire întrebătoare spre *domna* Ciccìa, fosta guvernantă devenită între timp doamna ei de companie.

Se aud bătăi puternice în ușă. Instinctiv, *domna* Ciccìa acoperă protector capul nou-născutului pe care îl ține în brațe – Ignazziddu, al doilea copil al Giovannei – și se duce să deschidă. Aținându-i calea servitorului care dă să intre, îl întreabă sec:

– *Chi fu?*

– *Murìu!* Don Vincenzo a murit. Acum, *ora, ora*, anunță servitorul printre găfâituri, după care se uită înspre Giovanna. Soțul vostru, *signora*, vă trimite vorbă să vă pregătiți și să faceți casa curată pentru neamurile care-o să vină în vizită.

– A murit...? repetă ea, pe un ton mai curând mirat decât îndurerat.

Nu, nu pot s-o încerce regretele pentru dispariția aceluia om pe care nu l-a iubit niciodată și care, dimpotrivă, îi dăduse mereu un sentiment de apăsare atât de profundă, încât cu greu reușea să scoată o vorbă în prezența lui. Într-adevăr, știa că, de câteva zile, starea i se agravase – de altfel, acesta era și motivul pentru care nu sărbătoriseră cum se cuvine nașterea lui Ignazziddu –, totuși, nu se aștepta la un sfârșit atât de rapid. Se saltă cu mișcări greoaie. Nașterea fusese dureroasă, iar acum, fie și numai câțiva pași o obosesc.

– Soțul meu e acolo?

Servitorul încuviințează din cap.

– Da, *domna* Giovanna.

Donna Ciccìa se îmbujorează, își aranjează o șuviță evadată de sub scufie, apoi se întoarce către ea, privind-o în ochi. Giovanna

deschide gura să spună ceva, însă nu reușește. Apoi întinde mâinile către femeia din fața sa, ia nou-născutul în brațe și îl strânge la piept.

Donna Giovanna Florio. Așa îi va spune lumea de aici înainte. Nu *signora baronessa*, așa cum o impune titlul nobiliar dobândit prin naștere, un titlu atât de important atunci când s-a negociat admiterea ei în familia acestor negustori bogați. Nu, acum nu mai are nicio însemnătate faptul că e o Trigona, că descinde dintr-una dintre cele mai vechi familii din Palermo. Tot ce contează acum este că ea, de aici încolo, va fi stăpâna Casei Florio, *la padrona*.

Donna Ciccia se apropie și-i ia copilul din brațe.

— Trebuie să te îmbraci în doliu, îi murmură. Curând vor sosi primii oaspeți pentru prezentarea condoleanțelor.

Vocea îi răsună într-o nuanță nouă, de deferență, un accent pe care Giovanna nu l-a mai perceput până acum. Pentru ea, e semnalul unei schimbări ireversibile.

Acum are un rol precis, limpede. Și va trebui să se dovedească la înălțimea lui.

Își simte respirația opintindu-i-se parcă în piept, ca și cum ar vrea să se ascundă, în vreme ce sângele îi inundă obraji. Înșfacă instinctiv și trage de capetele cordonului capotului, strângându-și-l pe talie.

— Transmite poruncă să se acopere oglinzile, iar poarta mare să fie lăsată deschisă pe jumătate, spune ea, apoi continuă pe un ton hotărât: Pe urmă, să te întorci să-mi fii de ajutor aici.

Giovanna se duce drept către garderobul de după patul cu baldachin. Mâinile îi tremură și simte că a luat-o dintr-odată cu frig. În minte, are un singur gând:

Sunt donna Giovanna Florio.

Casa e pustie.

Umbre, doar umbre prin tot locul.

Umbre care se franjuresc printre mobilele din nuc și din mahon, printre ușile întredeschise sau faldurile grele ale draperiilor.

Tăcere grea. Nu o liniște tihnită. Mai curând, o lipsă de zgomot, o imobilitate sufocantă, care taie respirația și inhibă orice gest.

Toți ai casei dorm. Toți, mai puțin unul. Ignazio, în papuci și în haină de casă, rătăcește de colo-colo pe întuneric, prin odăile casei din Via dei Materassai. Insomnia, care l-a chinuit toată tinerețea, și-a reintrat în drepturi.

Sunt trei nopți de când n-a închis ochii. Din ziua în care tatăl său a murit.

Își simte ochii umezindu-i-se fără să vrea și începe să și-i frece: nu, nu se poate să plângă, nu trebuie; sunt năravuri muieresti lacrimile. Și totuși, iată că îl încearcă un simțământ de înstrăinare, de abandon și de singurătate, un amestec atât de puternic, încât pur și simplu îl paralizază. Suferința pare să-i umple gura, obligându-l s-o înghită, s-o ingereze. Rătăcește de colo-colo, trecând dintr-o odaie într-alta. Se oprește în fața unei ferestre și privește gânditor afară. Via dei Materassai e cufundată într-o beznă întreruptă din loc în loc de palide crâmpie de lumină reflectate de felinare. Pe fațadele celorlalte case, ferestrele sunt asemenea unor ochi cu privirea stinsă.

Una după alta, fiecare respirație pare să aibă propria greutate, propria formă și propriul gust – unul amar. Oh, da, atât de amar!

Ignazio a împlinit 30 de ani. A trecut ceva vreme de când tatăl său i-a lăsat pe mână crama din Marsala și, nu demult, i-a acordat și procura generală de gestionare a celorlalte afaceri. În urmă cu doi ani, s-a însurat cu Giovanna, care i-a dăruit doi fii, pe Vincenzo și pe Ignazio, liniștindu-l astfel în privința viitorului Casei Florio. E un bărbat bogat, respectat, puternic.

Nimic însă nu poate alunga singurătatea pierderii, a doliului.

Golul.

Pereții, lucrurile din casă, mobilierul – toate sunt martore tăcute ale zilelor în care familia era întreagă, intactă. În care ordinea lumii era temeinică, iar cadența vremurilor era dictată de truda comună, de munca laolaltă. O armonie care s-a făcut praf și pulbere, lăsând în urmă un crater în mijlocul căruia zace acum el, Ignazio. De jur împrejur, nimic altceva decât ruine și pustiu.

Pașii continuă să-l ducă de colo-colo: traversează coridoare, trece pe lângă camera de lucru a tatălui său. Preț de o clipă, se gândește să intre, însă își dă seama imediat că nu-i va fi cu putință – nu în noaptea aceasta cu amintiri atât de dense, aproape carnale.

Merge mai departe, urcă scările și pătrunde în încăperea în care tatăl său își invita uneori partenerii de afaceri la întâlniri informale sau în care obișnuia să se refugieze în solitudine, reflectând. Încăperea e mică, intimă, căptușită cu lambriuri și cu tablouri. Rămâne o vreme nemișcat în prag, cu ochii plecați. Dinspre ferestrele deschise, pătrunde o pâlpâire de lumină albă care învăluie evanescent fotoliul capitonat în piele și măsuța de cafea unde zace și acum ziarul pe care tatăl său l-a citit în noaptea dinaintea crizei de apoplexie care aproape l-a paralizat. Nimeni nu a avut curajul să-l ia de acolo și să-l arunce, deși, din ziua aceea, s-au scurs deja câteva luni bune. Pe un colț al măsuței de cafea, *pince-nez*-ul și cutia cu tutun de inhalat. Într-adevăr, totul se află încă acolo, ca și cum Vincenzo s-ar putea întoarce dintr-o clipă în alta.

Are impresia că-l simte: mai întâi adierea parfumului său preferat – o apă de colonie cu miros de salvie, lămâie și aer de mare –, apoi respirația, ca un soi de murmur obosit și, în cele din urmă, pașii lui grei, apăsați. Îl revede citind scrisorile și documentele cu acel zâmbet umbrat care îi colora chipul într-o nuanță inconfundabilă de ironie, apoi ridicându-și privirea din hârtii și mormăind un comentariu, o remarcă oarecare.

Suferința pur și simplu îl devorează pe dinăuntru. Cum va putea oare să meargă mai departe fără el? Într-adevăr, a avut la dispoziție câteva luni bune să-și înfrunte îngrijorările, să se pregătească, însă iată că nici acum nu știe ce să facă. Se simte ca și cum ar fi gata-gata să se înece, la fel ca la Arenella, când, copil fiind, era cât pe ce să moară. Atunci însă l-a salvat chiar tatăl său, care s-a aruncat după el în apă și l-a scos la mal. Retrăiește și azi senzația lipsei de aer, a apei de mare care îi arde gâtul... o arsură precum a lacrimilor pe care acum încearcă să și le înăbușe. Dar nu, trebuie să reziste cu orice preț. Pentru că acum a devenit capul familiei și e de datoria lui să aibă grijă de Casa Florio. Și de mama lui, rămasă singură. Și, desigur, de Giovanna, de Vincenzo, de Ignazziddu...

Trage puternic aer pe gură și își șterge ochii. Se teme că va uita tot ce a fost, că nu-și va mai putea aminti mâinile sau parfumul lui. Însă nu, nimeni nu trebuie să știe. Nimeni nu trebuie să-i citească suferința din priviri. Căci el nu e un fiu care și-a pierdut tatăl.